

THE POSITION OF WOMEN ON THE TERRITORY OF UKRAINIAN LANDS OF THE ANCIENT PERIOD

*Iryna Periv*¹

Received: 2021-12-12

Accepted: 2022-01-10

DOI: <http://doi.org/10.46489/gpj.2022-2-1-9>

Abstract. In the third millennium, gender equality is one of the key elements in the development of civil society and a democratic state. Ensuring equal rights and opportunities for men and women is the most important feature of the rule of law. It is believed that the achievement of gender equality is a kind of indicator that demonstrates the maturity of civil society.

Women, both in the world and in Ukraine, have not yet achieved equality of rights and opportunities. The understanding of the public role of women, as well as the awareness of the public responsibility of citizens, takes place more slowly than other changes.

For centuries, history was dominated by an androcentric direction of development, so men became the key figures in its creation, and women were considered only a shadow. Unfortunately, the activities of politically and socially active women remain understudied. Their experience and achievements for many centuries were leveled and secondary. Among scientific studies, works of a sociological nature dominate, however, there are few scientific investigations in the direction of jurisprudence that would reveal the legal position of women.

Keywords: legal status of women, historical retrospective, gender, gender equality, stereotypes.

¹ Periv I. V., student of the Institute of Law, Psychology and Innovative Education of the Lviv Polytechnic National University, <https://orcid.org/0000-0002-0746-4815>

ВСТУП

Участь жінок у суспільному житті останньої третини ХІХ – початку ХХст. є доволі значимою та багатоетапною. Вони ніколи не стояли осторонь від політичної ситуації в рідному краї, творили історію. Жіночий рух України окресленого періоду, його досвід, традиції є частиною історичного досвіду нації, вагомим чинником формування національної свідомості.

Як наслідок цього вже наприкінці ХVІІІ століття розпочався процес закріплення прав жінок у законодавстві. По суті, із настанням ери прав людини розпочалась і ера зрівнювання жінок у правах із чоловіками, яка триває і донині. Розвиток рівності прав чоловіків та жінок в Україні полягає передусім в поширенні цього принципу на окремі сфери.

Яким було становище жінок у той чи інший період, чи завжди вони були безправними та в який момент патріархальний устрій став домінуючим? Відповіді на ці та інші, не менш важливі питання, ми дослідимо за допомогою авторської етапізації аналізу кожного з періодів вітчизняної історії.

Правове становище жінок на окремих українських землях у різні історичні періоди досліджували: І. Андрусяк, С. Генік, М. Богачевська-Хомяк, О. Козуля, Л. Смоляр, О. Драч, В. Борисенко, О. Маланчук-Рибак, М. Байдак, та інші.

Метою статті є на основі аналізу нормативно-правових актів, історичних джерел та наукових праць, з'ясувати загальні риси та особливості правового становища жінок на українських землях починаючи від ранньофеодального періоду у контексті тогочасних суспільного розвитку та правової дійсності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглядаючи становище жінки в часи Стародавньої Русі, варто акцентувати увагу на тому, що в цю

епоху жінки користувалися значною свободою і незалежністю як у правовому, так і в соціальному плані й демонстрували самостійність у різних аспектах життя, про що ми, власне і дізнаємось із численних літописів. Безумовно, тут варто згадати про здобутки княгині Ольги, приклад якої, чи не єдиної жінки вписують у кожному підручнику з історії. Однак, феномен її незабуття полягає в тому, що за усіма канонами вона є рівноапостольною святою, тому освячена релігійною традицією.

У Середньовіччі статус жінки був закладений у канонічному праві, чим власне і породжував упереджене ставлення до жінок. Адже жінок сприймали крізь призму тілесного, що трактувалось доволі амбівалентно: тіло як возвеличували, так і засуджували одночасно. Ле Гофф та Трюон у праці «История тела в Средние века» зазначають, що з одного боку – тілесне було пов'язане із Воскресінням, таїнством Втілення і Спокути. Відповідно до християнських уявлень, тілесне не дає вповні пізнати Бога, а з іншого боку, у потойбічному світі чоловіки і жінки знову набудуть тіло або для того, щоб вічно страждати в пеклі, або ж для того, щоб відчуті всі блага і радості райського життя [1, с. 5-8].

Також позитивною рисою ранньофеодального законодавства Київської Русі було те, що вперше жінки отримали рівні з чоловіками права щодо майнового становища в сім'ї. Адже надання права власності дружині – стало наслідком цивільної рівноправності. Договір 911 року князя Олега з Візантією вважається першою давньоруською юридичною пам'яткою, де зазначено повноваження жінок на володіння майном: «утвердив право жінки зберегти за собою частину спільного з чоловіком майна навіть у випадку, якщо чоловік учинив убивство» [3].

Згідно з Просторовою редакцією «Руської Правди» за вбивство жінки покарання диференціювалось, ніж за вбивство чоловіка. Життя жінки захищалося лише половиною віри, тогочасних 20 гривень, а за вбивство княжого чоловіка або члена старшої князівської дружини була встановлена подвійна віра в 80 гривень, за вбивство простого вільного чоловіка – віра в 40 гривень. Варто зазначити, що тодішня гривня не була паперовою з чийось портретом, то був добрячий срібний злиток.

Утвердження церковниками моральних основ в сімейному і соціальному житті привело до появи в давньоруській літературі образу вірної дружини, «лади». Протягом століть церква впевнено формувала ідеал жінки - багатодітної матері. Під впливом жінки-матері формувалися погляди поколінь, що підростали, і тому адресатом багатьох повчань церковників, які стосувалися виховання дітей, була сама жінка.

Звісно, що в язичницькій державі, як і серед знаті варягів панував патріархальний код. Але з прийняттям християнства патріархальні відносини на Русі вступають у фазу посилення ієрархічного приниження прав жінок. Припадають ці утиски на часи правління Ярослава Мудрого, а згодом, на правління його синів, як закріплюють їх у кодифікації права.

Аналізуючи законодавство Київської Русі українська дослідниця Ніна Аніщук констатує норми, що обмежують права жінок у порівнянні з чоловіками [4, с. 121-122].

Згодом, за перші століття існування Литовсько-Руського князівства там панувало старе «руське» право. Проте на литовських землях жінка почувала себе вільніше, ніж в більшості держав Європи. Олександра Кривоший пояснює це насамперед присутністю в світогляді народів, що населяли литовські землі,

сильної язичницької традиції почитання жінки та відносною нерозвиненістю християнських інститутів з їх доктриною недосконалої жіночої природи [5, с. 12-14].

На землях України-Руси звичаєве право діяло до кінця XV ст. Основні принципи давнього майнового, спадкового, родинного права, карне і процесуальне право залишалися чинними на українських, білоруських, а подекуди і на литовських землях. Принципи українського права не раз були підтверджені великими князями литовськими через уставні грамоти-привілеї.

Тобто традиційне непринижене становище жінки тогочасного литовського суспільства є відблиском пізньої християнізації. Українські землі хоча й були в тісному взаємозв'язку з литовськими, однак становище жінок в українському суспільстві відрізнялось від литовського, неабияку роль відіграли особливості культурної традиції українського народу.

У першому Статуті Великого князівства Литовського 1529 року присвячено понад 1/5 статей, що стосувались правового становища жінок. Четвертий розділ, який називається «О поглаве женской и о вышраву девок», регулює майнове становище жінки. Українські жінки вищих суспільних станів в зазначений період користувались широкою свободою і правовою незалежністю, майже не поступаючись в повноті своїх громадських прав чоловікам [6].

Карні норми Литовського статуту теж гарантували охорону життя жінки, її здоров'я, честі й особистої недоторканності. Правом також були захищали і вагітних жінок. Позитивним є той факт, що в литовсько-руському праві був установлений принцип вільного вибору жінки при вступі в

шлюб, як цього вимагало і давньоруське канонічне право.

У Другому Литовському статуті 1566 року жінок вищих суспільних станів наділили широкими спадковими правами. Щодо аналогічних прерогатив на територіях інших країн Західної Європи, то там будь-яку власність сконцентровану у жіночих руках одразу вважали недопустимою, оскільки вона розглядалась як можливість для росту рентабельності чужого господарства.

Для повнішої характеристики правового становища жінок окресленого періоду варто порівняти його з положенням жінок в Західній Європі. Жінки були пригнічені у всіх майнових правах та і юридичних питаннях. Вони не могли самостійно відстоювати свої інтереси та інтереси своїх дітей, хоча мали за обов'язок дбати про належного для них опікуна. А щодо статусу жінок за німецьким правом на руських землях у XIV-XVII століття то для жінок, як і для чоловіків, було вкрай важливим питання «доброї слави». Тогочасне право захищало честь і недоторканість дівчат і жінок, хоча у випадку «негідної поведінки» санкції щодо жінок були значно суворішими, аніж до чоловіків. Перелюб і дітовбивство належали, як і раніше, до категорії найтяжчих злочинів, за які карою могла бути тільки смерть, принаймні *de jure*. Єдине, що змінилося ставлення до жінок при надії, що тісно було пов'язано із зміною ставлення до дитинства і з утвердженням культу Богоматері. Вагітну жінку право захищало, але не так її саму, як дитину, яку вона носила. Однак, всі ці зміни, які відбулися в праві від XIII до XVII ст. засадничо не вплинули на підпорядковане становище жінки у міському соціумі [7].

А ще згодом додалися церковні переслідування, звинувачення у

відьомстві та жінконенависницькі настрої феодального суспільства, які вимусили жінок на довгу боротьбу кризь століття за свої елементарні та ключові «human rights». В 1690 році навіть була видана латинською мовою книга «Жінка не людина» і важко в це повірити, але у XVIII ст., в Ляйпцігу, друкувався «Цікавий доказ, що жінка не належить до людського роду».

ВИСНОВКИ

Отже, на основі детальної компіляції етапів зародження та становлення жіночих прав ми з'ясували, що рівноправність чоловіків на жінок на теренах України є історично притаманною і вважається нормою, а не винятком. Адже в той час, коли наші співвітчизниці активно брали участь у державотворенні, вільно володіли та розпоряджались майном – жінки найрозвинутіших держав світу були прирівняні до статусу рабниць і залишались безправними.

Також розкрито зміст становлення рівності прав і свобод жінок та чоловіків на території України. Ще у IX-XIV столітті жінки користувались чималим обсягом прав та свобод, варто зацентувати увагу на тому, що мова йде про вільних жінок, які походили зі знаті. Після входження українських земель до складу Російської імперії та Австро-Угорської імперії, під впливом законодавства цих держав та релігійних канонів рівноправ'я було втрачене.

Нами проаналізовано історико-правову ретроспективу трансформації прав жінок давнього періоду, адже детально охопити та висвітлити проблематику кожного з історичних відтинків часу практично неможливо в межах одного дослідження. Тому комплексне історико-правове вивчення генезису прав жінок в Україні стане предметом наших подальших наукових розвідок.

References

Le Hoff J., Truon N. History of the body in Middle Ages / Pr. with Fr. E. Lebedeva. M., 2008. P. 5-11.

"Pravda Ruska" by Yaroslav the Wise: the beginning of domestic legislation. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/368/3_Pravda%20ruska_NP_2%20vidannja_vnutri.pdf.

Pushkareva N. Ya. Women of Ancient Rus. M., 1989. 286 p.

Anishchuk N.V. Legal status of women according to ancient Russian legislation. Actual problems of the state and law. 2003. Vol. 21. P. 120-124.

Ukrainian women in history / [S. Andrusiv et al. ; under the editorship V. Borysenko]. K.: Lybid, 2004. 326 p.

Archive of South-Western Russia, issued by the Temporary Commission for the Analysis of Ancient Acts, established under the Governor General of Kyiv, Podolsk and Volhynia. Acts on marriage law and family life in South-Western Russia in the 16th - 17th centuries. T. Sh - Ch. VIII K., 1909. p. 6.

Tatiana Goshko. The legal status of women under German law in Russian lands in the XIV-XVII centuries. URL: <https://uamoderna.com/md/hoshko-women-in-law>.